

raporlurile între ele. În discuția acestor probleme, autorul se arată ca un logician avizat, minunitor subtil, plin de inițiativă și toluși de chibzuință: controversa care se naște ca o scintee bruscă la începutul cărții, se aprinde, se leagă, se îmbină cu altele și toluși trece din verigă în verigă cu o deplină unitate: discuția *aprioricului* în logică îl duce finalmente pe autor la *conceptualism*. Erapează de asemeni bogăția și variațalea cunoștințelor puse în valoare, analizele de teorie în materie (vezi bunăoară critica teoriei lui James asupra cunoașterii intuitive, p. 41-43), precum și exemplele întrebunțate.

Însă d. Petrovici se mai dezvăluie în *Teoria Noțiunilor* ca psiholog: examenul pe care îl face despre natura psihică a noțiunilor este de cel mai înalt interes și însemnal cu o preștiință a epocii prezente, care epocă abea se schița la 1910 (data apariției ediției I-a). Între domeniul logic și cel psihologic există legături mutuale și căutarea condițiilor și naturii psihice a noțiunilor aruncă lumină asupra naturii și condițiilor logice ale acestor noțiuni. Noțiunile nu sînt, în adevăr, pure cuvinte care au apoi facultatea de a se uni și închea între ele în mod mecanic, ci dovedesc o mișcare a întregii minți omeștești. Cugetul se poate lipsi de imagine; de cuvînt—crede a. Petrovici—mai greu, însă observația ne arată că noțiunea este independentă și de cuvînt de oarece un același cuvînt (adică o anumită împreunare de silabe) poate să însemne lucruri diferite după cum vrem noi să-l *gîndim*; iar, pe de altă parte, aceeași idee poate să fie exprimată prin mai multe cuvinte, după alegerea noastră (sinonimele—corespondentele în limbi deosebite). Totul ne conduce deci să spunem că „noțiunea nu este constituită de împlătoarea imagine individuală, ci, în primul loc, din *intenția* cu care o privim, din *raportul* în care o așezăm, din rostul deosebit pe care i-l atribuim (p. 95). „Viața sufletească nu se reduce numai la imagini și împreunările lor, ci mai prezintă un domeniu superior, unde se găsește probabil și partea fundamentală a gîndirii conceptuale“ (p. 100).

În fine, în studiul său, d. Petrovici trădează o vocație naturală și accentuată pentru definirea aspectului metafizic al problemelor. Astfel se arată problema posibilității lumii (p. 23), a absolutului (p. 45), a accidentului (p. 64-66), în fine problema universalilor (p. 81-83, 104).

Cele ce preced ne îndreptățesc îndeajuns să conchidem că studiul d-lui Petrovici este din cele mai interesante și că în literatura filozofică romînă el constituie un pas înainte, îndepărtîndu-se de acele lucrări de vulgarizare în care mișună confuziile cele mai regretabile.

Casa Școlilor s'a achitat de astă dată cu onoare de lipărire, care susține prestigiul lucrării d-lui Petrovici; o singură lipsă simțitoare, aceea a titlului pe spatele volumului, de altminteri suficient de gros: o carte fără titlu pe spate ia în bibliotecă aspectul unei broșuri și ochiul posesorului se deprinde să o sară.

D. Bădăreu

* * *

Ion Foti, *Prometeu și Perșii lui Eschil*, Traducere, „Cultura Națională“, 1924.

D. Bezdechi, profesor universitar, scria în ultimul număr al revistei „Peninsula Balcanică“ un elogios articol la adresa d-lui Ion Foti. Extragem următoarele rînduri: „Conștient înainte de a aprecia un meșteșug, ești dator să cunoști bine tu însuși acest meșteșug, el a studiat și a practicat formele meșteșugului divin al poeziei, turnînd în modele splendide viziunile ce-i frămîntă închipuirea sa, hrănită din belșug cu elegante amintiri clasice și adăpată la o adîncă experiență a simțirii moderne. Arta sa mindră și severă ne amintește pe Vigny, un Vigny care a avut norocul să-și petreacă adolescența pe malurile luminoase ale Mediteranei, în peisajul omeric pe unde a copilărit Achille

și Alexandru Macedon. Cu acest parfum al vechei Elade în suflet, e explicabil cum autorul „Poemelor păgîne„ ...a reușit ca nimeni altul să ne redea în versuri rominești măreția lui Eschil în „Prometeu“ și reminiscența grandioasă a luptătorului dela Maraton în „Persii“.

Am deschis atunci cu emoție volumașul d-lui Foti și dau peste versuri ca următoarele :

Hephaistos :

*Ce vi s'a dat :—'lui Zeus poroncă'i gata,—
O, Kratos! Biał Totul vi-i pe plac.
Mi-i greu doar mie, pe un zeu, de-un neam,
Să-l leg de povîrnita rîpă, silnic.
Pe inimă să-mi cale Nevoia 'ndeamnă :
O pași nesocotind a tatălui poroncă!
O, făt măreț al Themidei înțelepte,
Eu nevoind nici tu—te-oi ferecă,
Cu lanț nezdruncinat de sîtnca
Ce om n'apropie, nici voce-aude,
Nici ins nu vede...*

Uimit de această limbă neoromînească și barbară, trec mai de parte.

Kratos :

*„Hai nu-ți mai perde vremea ; în van nu-l plînge.
Cum, nu-l scribești pe Zeul cel urît
De zei, pe cel ce darul tău răpit-a ?*

Hephaistos :

De-un prietin, rudă, lesne nu te lepezi.

Apoi :

Kratos :

*Atunci încearcă iute aceste lanțuri
Să nu te vadă Tatăl că te 'ndoi...*

Hephaistos :

Sînt gata fiarele.

Cum, asta e gravitatea aproape religioasă, poezia versului eschilian ? Deschid textul și răsufli ușurat, trezît ca dintr'un vis urît. Nu, d. I. Foti n'a văzut textul tragicului elen, cînd a făcut asemenea versuri. Poate nu l-a trecut niciodată pe subî ochi. O spun asta spre a-i ușura poziția. Altfel este inexplicabil cum a putut reda în chipul de mai sus—falșificînd, stîlcînd, băîindu-și joc—versurile acestea :

Ἡφαίστος :

*Κράτος Βία τε, σφῶν μὲν ἐντολῇ Διὸς
ἔχει τέλος δὴ καὶ οὐδὲν ἐμποδῶν ἔτι
ἐγὼ δ' ἄτολμος εἰμὶ συγγενῆ θεῶν
εἴησαι Βία φάραγγι πρὸς δυσχειμέρω.*

Πάντως δ' ἀνάγκη τῶνδ' ἐμοὶ τόλμαν σχεθεῖν.
 εὐωριάζειν γὰρ πατὴρ λόγους βαρύ.

Τῆς ὀρθοβούλου θέμιδος αἰπιμῆτα παῖ,
 ἄκοντα σ' ἄκων δυσλῦτοις χαλκεύμασι
 προσπασσαλεύσω τῷ δ' ἄπανθρώπῳ πάγῳ,
 ἔν' οὔτε ζωνήν οὔτε του μογφῆν βροτῶν
 ἔψη, ..

(Vers. 12 - 21)

Care pe românește, în proză au acest înțeles :

„Kratos și Bia, Voi, în ce vă privește, ați îndeplinit porunca lui Zeus; nimic nu vă mai reține deci. Dar mie îmi vine greu să leg silnic de silnică bătuță de vinturi pe un zeu de un neam cu mine. Și totuși, trebuie să am acest curaj: căci e greu să treci peste porunca părintelui. O prea înțeleptule fiu al Temidei cu bune sfaturi, fără voia mea ca și fără a ta, te voiu șintui cu lanțuri greu de desfăcut pe această silnică pustie, unde nu va ajunge până la tine nici glasul nici chipul vreunui muritor...”

Sau versurile :

Κράτος :

Εἶεν, τί μέλλεις καὶ κατοικτιζῆ μάτην ;
 τί τὸν θεοῖς ἔχθιστον οὐ στυγεῖς θεὸν
 ὅστις τὸ σὸν θνητοῖσι προὔδωκεν γέρας ;

Ἥφαιστος :

Τὸ συγγενές τοι δεινὸν ἤ θ' ὁμιλία (Vers. 36 - 39).

Kratos : „Fie ! De ce înfirzli și te jălești zădarnic ? Nu te umple de oroare acest zeu, cel mai urât de noi, el care a dat partea ta muritorilor ?

Hephaistos : „E foarte puternică legătura de sînge cînd e unită cu prietinia.

Și versurile :

Κράτος :

Οὐκουν ἐπέιξῃ τῷδε δέσμα περιβαλεῖν,
 ὡς μὴ σ' ἔλινύοντα προσδερχοῖθ' ἑ πατήρ ;

Ἥφαιστος :

Καὶ δὴ πρόχειρα ψάλλια δέρκεσθαι πάρα. (Vers. 52 - 54).

Kratos : „Grăbește-te deci și aruncă-i lanțul în jurul trupului. Să nu te vadă Părintele că stai la îndoială.

Hephaistos : Mă poate vedea că țin în mîna lanțurile“.

Am controlat, mărturisesc, numai jumătate din tragedia întâia și am reușit. Să nu se creadă ca am ales în adins versurile cele mai slabe. Nu ; toate sînt astfel schimonosite. Iată de pildă cum vorbește Prometeu, cînd bătaia de aripi și parfumul invizibil al oceanidelor ajung până la dinsul (vers. 113 - 124):

„Vai ! vai ! aleu ! valeu ! Ce vîjiit
 Ce miros sumbru aleargă înspre mine !
 E dela zei, ori oameni, dela stafii ?
 E vreunul care vine pe ăst pisc
 Să vadă cazna-mi, oare ce-o vroi ?
 Vedeși-mă pe mine 'nlănțuitul,
 Pe asup'itul zeu, lui Zevs dușmân,
 Nesuferit de zei—ce huzuresc
 Intr'a lui Zevs ospețe—că 'ndrăgii
 Prea mult pe oameni !”

Unde pe ἀπεργής îl redă prin sumbru, pe κεκραμένη prin stafii. (cînd în realitate e o flință de natură mixtă, compusă din elemente di-vine și omenești, ceiace traducem noi, muritori comuni, prin semizei), iar τὸν πᾶσι θεοῖς δι' ἀπεργείας ἐλθόν ἠ' ἄποσοι τὴν Διὸς αὐλήν εἰσοργεῖσθαι cu totul fals prin: „Ce huzuresc într'a lui Zevs ospețe”.

Cînd textul nu-i deformat, desfigurat pînă la necunoaștere, cînd limba traducătorului pare că se apropie de cea romînească, atunci stilul e vulgar și prozaic ori fad, fără urmă de grava și solemnă poezie eschiliană.

Eschil e în genere un poet greu de cetit, mai greu în orice caz decît Sofocle și Euripid; dar Prometeu e, din tragediile sale, aceia care oferă mai puține dificultăți de text; de aceia și Bizantinii în edițiile, pe care le făceau anume pentru școală, o puneau în frunte. Prin urmare traducătorul n'a avut de învins greutăți neobișnuite; cum de a reușit să-l redea într'o limbă care, uneori este de un comic irezistibil, alte ori te umple de revoltă, e greu de închipuit. Firește în fața unei asemenea lucrări este inutil să mai imputăm traducătorului că n'a indicat ediția ce a urmat, că n'a pus note ce în multe părți sînt de absolută necesitate pentru un cetitor modern etc.. Dar mai e ceva care trebuie relevat: îndrăzneala puțin comună, de care dă dovadă îngrijitorul acestor ediții de clasici și căruia nu-i putem atribui o asemenea lipsă totală de gust. Căci nu e nevoie să știi numai decît grecește, ca să vezi că nu se pot tipări asemenea elucubrații. E de ajuns să cetești o pagină; una singură.

Să-și aducă aminte acum cetitorul de laudele ditirambice ale d-lui Bezdechi, citate la începutul acestei recenzii și să tragă singur concluzia ce va vroi.

M. J.

Revista Revistelor

Cuvîntul liber, (No. 10). — D Filotti se declară pentru „democrația rurală”. Așa dar ne-am înțeles. — La „Cronică”, ucenicul d-lui Lovinescu renunță însfîrșit la „legile” maestrului său (a căror paternitate nu o mai reclamă nici d. Lovinescu; ba încă răzbunîndu-se de plăcerile pe care i le-au pricinuit aceste legi, d. Lovinescu le neagă și dreptul de a fi *legi*, după ce într'un interview dat ucenicului le flatase cu acest nume, iar ucenicul scrisese cuvîntul fatal cu litere de-o șchioapă, și apoi anunșase *legile* cu surle în *Cuvîntul Liber*). Acum, în loc de „legile” astea, — și ca să nu lese păgubaș pe d. Lovinescu în fața celitorilor, — el vine cu o altă „noutate” a maestrului: „construcția ideologică” a d-lui Lovinescu. Ba încă se îngrijește tare de tot ca nu cumva să pretindem noi — că avem în arsenalul nostru poporanist și această „construcție”. Să-l liniștim. N'o avem. Am avut-o în adolescență, căci pe alunci „construcția” aceasta „ideologică” o avea toată lumea, afară de Junimiști. În curînd însă am început să cunoaștem istoria Romînilor mai bine și am băgat de samă că există o mulțime de *fapte*, care răpesc temeiul istoric al unei astfel de „construcții”. Mai pe urmă, studiînd mai cu atenție structura societății noastre și posibilitățile ei de dezvoltare, ne-am întărit și mai mult în opiniile noastre. — Insfîrșit, dăm ucenicului asigurări formale că n'o să răpim maestrului său această „construcție ideologică”. — Dar ce *gafă* din partea crainicului d-lui Lovinescu, cînd declară admirativ că „construcția” de mai sus este „opusă” „construcției” poporanistilor, a lui Gherea și a d-lui Zeletin. Apoi cum n'are să fie „opusă”, cînd acești din urmă au *opus* construcțiile lor — vechii con-

strucții, pe care au găsit-o și pe care o formulează acum d. Lovinescu în volumele sale? — Și ce imprudent e acest amic și admirator, cînd dă informația (triumfătoare) că d. Lovinescu a distrus pe poporanisti, pe Gherea, pe d. Zeletin. E imprudent, pentru că celitorul își va zice: O fi el genial d. Lovinescu, dar oricum Gherea, Zeletin, Stere au tot învățat, au gîndit zeci de ani, sînt sociologi, economiști, specialiști, au desbătut o viață înireagă problemele acestea, — și cum Dumnezeu de i-a pus în cofă d. Lovinescu care nu-i nici sociolog, nici economist, nici specialist, deprins cu meseria? Cum (transcriem mereu vorbele celitorului) cum de i-a nimicit pe alții specialiști omul care nu s'a interesat de asemenea lucruri prozaice niciodată pînă acum? Cum, aceia muncesc, — toți la un loc un secol, și omul care în volumul IX al *Criticilor* studiază pe larg și serios concepția poetică a d-lui Baltazar, acum, în volumul X, cu degetele încă pline de cerneala cu care clasifica pe d. Baltazar, desființează pe Gherea, pe Zeletin, pe Stere și pe toți partizanii lor? — În romanul d-lui Radu Rosetti *Cu Paloșul*, sînt o mulțime de viteji. Dar într'o zi apare un necunoscut, care bagă groaza în ei. E Toma Alimoș. Dar Toma Alimoș era mai întăiu Toma Alimoș, ș'apoi era oștean vechiu, specialist în materie. — Dar cînd o să isprăvească discipolul să ne tot scoată înainte pe d. Lovinescu, *silindu-ne* să-i discutăm filozofia?

Gîndul nostru, (Iași), e o mică revistă foarte simpatică. Este *Gîndul nostru* o revistă de provincie ori nu? Dași nu. Geograficește, nu-i o revistă de provincie, pentru că Iașul e „a doua capitală”. Prin natura ei însă, e o revistă de provincie, și așa se consideră și ea. În adevăr, cași re-

vistele de provincie, e organul unui mic cenaclu, adăpostește pe începători și are și alte caractere, care o pun în rîndul acestor reviste. Revista „de provincie” nu e o noțiune geografică; și astfel de revistă poate apărea și la București, și uneori apar în adevăr și acolo reviste de astea mici și modeste.

S'a discutat legitimitatea existenței unor astfel de reviste și rolul, pe care trebuie să-l aibă—fie dorohoene, fie bucureștene, adăogăm noi, conform clasificării de mai sus.

Dacă se ocupă cu fapte și interese regionale, existența celor din provincie e legitimată complet. Dacă au însă scriitori de mîna întâia (pură ipoteză) n'au nici un rost: scriitorul de mîna întâia trebuie să-și tipărească bucățile în revistele mari, răspîndite—și în interesul său și al publicului.—Dacă vehiculizează opera scriitorilor, care au bătut destul la poarta literaturii și nu li s'a deschis,—și acum, în aceste mici reviste, își satisfac, cu orice preț, nevoia de publicitate, revistele astea sînt un rău, căci strică degeaba hirtia și gustul publicului din regiunea lor.—Dacă însă aceste reviste sînt menite să fie arena unde se exercită începătorii care făgăduesc (și nu pot aștepta ca Maupassant zece ani să se desăvîrșească acasă), și care, dacă n'ar avea unde scrie, n'ar mai scrie deloc, și s'ar lăsa de literatură, atunci micile reviste au un rost. Sînt ca un... proseminar al literaturii. *Gîndul nostru* nise pare că face parte intrucitva din această din urmă categorie, și deci existența lui e justificată.

Arhivele Olteniei,—iață o revistă provincială, „regională” în înțelesul cel mai bun al cuvîntului. Această publicație se ocupă cu tot ce privește Oltenia, actuală și istorică—și conține, în plus, informații științifice interesante. *Arhivele Olteniei* învață pe cetitorii ei să-și cunoască și să-și prețuiască lucrurile lor bune,—indeletnicire nu se poate mai onorabilă. În ultimul număr, revista craioveană se plînge de piaga tuturor publicațiilor: destrăbălarea poștei și greutatea, cu care-și fac datoria

abonații sau chiar neîndeplinirea acestei datorii. Acest din urmă neajuns poate fi înlăturat cu încasatori sau alfel. Dar poșta? Statul face o crimă împotriva culturii, cînd nu reprimă această crimă.

Problema ingerului în literatură

„Reflecțiile” sînt pe marginea unui studiu substanțial și plin de vervă al filozofului catolic J. Maritain asupra părintelui filozofiei moderne: „Descartes ou l'incarnation de l'ange”.

Intr'o terminologie teologică și thomistă (Thomas d'Aquino admite existența ingerilor, forme fără materie, etape esențiale ale creației), nu consideră raționalismul cartezian ca un păcat, ca o usurpare a cunoștinței angelice a cărei caractere—se potrivesc naturii omenești. Descartes a deviat dela adevăr Franța și lumea; în istoria gîndirii moderne, cartesianismul e marele păcat francez după cum Reforma e marele păcat german.

Și Maritain înțelege prin acest cuvînt un veritabil „păcat original” care atrage cădere și pedeapsă. Atmosfera angelică e improprie naturii omenești, după cum atmosfera terestră nu convine martienilor lui Wells. Omul s'a înșelat căutînd să ducă, dela Descartes, un gen de viață ai cărei microbi inofensivi pentru ingeri sînt periculoși pentru om.

Această „deplorație retrospectivă” care prin invecțiile sale în contra revoluției cartesiene au farmecul de a ne face să ne simțim contemporani cu Thomas d'Aquino (ces réactionnaires sont nécessaires à un amateur de durée) sugerează cîteva considerații asupra ingerilor.

Ideia de natură angelică, posibilitatea existenței unor ființe superioare omului nu se datorește numai speculației creștine, e legată de principiul de continuitate.

Lumea ingerilor menajează o stare de tranziție între om și Dumnezeu. Omul nu e nici animal nici înger; are puncte de contact cu natura animală și angelică. Leibniz considera intervalul între suflete și D-zeu ca populat de

„génies“. Ceiace s'ar putea numi ontologie comparată corespunde unei nevoi a filozofiei. Lumea angelică umple soluțiile de continuitate ale unei filozofii pe un tip prea strict-uman sau prea imediat-divin.

În sec. XVII, meditații asupra materiei angelice sînt cuprinse în „Augustinus“ al lui Jansenius, iar Milton face să figureze îngeri în al său „Paradis pierdut“. După Génie du Christianisme, romantismul a recurs la inger ca material poetic. Ingerul a fost utilizat ca simbol, reprezentînd un sentiment omenesc (mila d. ex.), ca idee, ca făptură spirituală.

În la „Chute d'un ange“, ingerul căzut reprezintă ideea de umanitate, ideea platonice aplicată realității căderii și reinălțării.

Ingerul a fost considerat și ca o ființă reală, o ființă care nefiind decît spiritul nu poate fi cunoscută decît prin reflexia spiritului asupra lui însuși, obiect de imaginație nu de experiență. Ingerii din la Révolte des anges sînt astfel de puteri spirituale. Ingerii lui France populează lumea inteligenței, lumea în care trăește romancierul după cum un astronom trăește în lumea stelelor.

Natura omenească ar fi la o „răspîntie bătută de vinturi“, între genurile de viață animal, uman, angelic și chiar divin.

Primul gen de viață e dat în materialitatea noastră; celelalte sînt date în planul spiritului sau mai degrabă în planuri spirituale. Dar aceste planuri par a nu fi simple, nici continue, nici paralele. Trebuie să ni le închipuim ca straturile geologice care se pătrund între ele, trebuie să construim lumea spiritului mai degrabă cu o imaginație de geograf și de istoric decît de filozof și matematician. Ținînd seama cît e de complexă această realitate în aparență simplă: genul de viață omenesc, lumea angelică trebuie imaginată ca o realitate infinit mai complexă.

(A. Thibaudel, *Nouvelle Revue Française*, Februar).

Panaît Istrati

D. Istrati poate fi cu greu apropiat de vre-unul din prozatorii Oc-

cidentului. S'a vorbit de Kipling și Gorki. S'ar putea adăuga Th. Hardy pentru fatalitatea care apasă asupra eroilor lui Istrati ca și asupra personagiilor marelui romancier englez.

Povestitor înăscut, exaltat de propriile povestiri, Panaît Istrati combină realismul și miraculosul cu o sălbăție neînchiptă, aproape delirantă. Eroii lui sînt minaji de o furioasă dorință de viață. Suflete rafinate și primitive în același timp, împregnate de un hedonism orientat, barbar și instinctiv, virtuțile și viciile lor au fermentat de o potrivă sub influența unei civilizații prea bogate pentru ele.

În Kira se arată violența apetiturilor cărnii și cruzimea creatorului care supune pe om tiraniei pasiunilor și-l face să plătească cu suferință plăcerile pe care nu poate să nu le dorească. Oncle Anghel e împregnat de un stoicism resemnat; chiar stilul, de o vervă diabolică în primul volum devine mai calm și mai amplu. S'ar părea că auiorul, poate sub influența lui Romain Rolland, s'a lăsat atras de doctrinele de renunțare ale Indiei.

Eroii lui Panaît Istrati sînt romantici și byroniani, dar într'o atmosferă de realism. Temperamente de revoltați împiși de o energie neînvinsă, au o ferocitate și o perversitate cu totul asiatică.

Panaît Istrati reușește să ne înduioșeze, arătîndu-ne cu o nouă putere de evocare „de beaux monstres“.

(John Charpentier, *Mercure de France*, Februar).

Jacques Rivière

Directorul dela „Nouvelle Revue Française“, care a murit acum cîteva săptămîni, în vîrstă numai de treizeci și nouă ani, nu era propriu zis un critic. Cînd face critică individuală, aceasta nu e pentru Rivière, decît istoria crizelor lui de conștiință. Studiile lui sînt un fel de jurnal, itinerarul unui spirit în domeniul vieții interioare. Claudel, Gide, Baudelaire, Rimbaud nu sînt pentru Rivière decît niște simple teme cași „La sincérité envers soi même“, „La foi“, „La Solitude“, „Le roman d'aven-

tures", subiectele eseurilor publicate între 1912 și 1914 în „Nouvelle Revue Française” și nepublicate încă în volum. El apare, înainte de toate, ca un essayist, fără îndolală cel dintâiu al acestor vremi. Din țara lui Montaigne și Montaigne, Rivière urmărește fără încetare „cucerirea discursivă a realității”. Inamicul său e globalismul „stare de ansamblu și de confuzie”. Dar acolo unde Rivière s'a arătat un mare critic (și acesta va rămânea esențialul aportului său în evoluția criticii literare) e în aplicarea acestui antiglobalism în literatura franceză dela sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX. Se poate spune despre Rivière că a fost lichidatorul simbolismului și profetul care anunța reîntoarcerea la psihologie care e „claritate și distincție, dar și veșnica surpriză, perpetuu neprevăzut și aventură”. Literaturii cîntate și neexprimate a simbolismului, Rivière a opus literatură spusă „cu toate claritățile și trivialitățile limbajului”, literatura total exprimată a unui nou clasicism. El nu trebuie considerat însă ca un antiromantic și un neo-clasic, în felul lui Maurras sau al discipolilor lui Moréas. Rivière vrea să aplice analiza, ordinea și distincția clasică acelei masse în fuziune care e sufletul omeneș de azi, îmbogățit cu toate aporturile romanticismului și ale simbolismului. El pretinde să aplice „sinceritatea neîntrecută și paradoxală a Francezului”, ca și inteligența lui, în studiul sensibilității și cunoștința pasiunilor. Acest inventar coincide după el cu ce e mai bun din geniul francez, e ceiace a făcut ordinioară Racine. Întreaga operă critică, ca și eseurile lui Rivière tind la afirmarea acestui pozitivism psihologic și clasicism modern. Nimic mai net și mai coherenț ca această teorie. Rivière n'a ajuns la ea deodată, a trebuit întâi să se libereze de multe scrupule morale, apoi de unele prejudecăți și înclinații imoraliste. Afară de romanul său „Aimée” care prin adâncimea și subtilitatea analizei amintește pe „Adolphe” și „Dominique”, tot ce a scris Rivière nu a fost decît o prefață la ceiace tre-

bue să vină. Deși el a lăsat de ajuns pentru a supraviețui, nu i-a fost dat să realizeze esența operei sale.

(Benjamin Crémieux. *Les Nouvelles Littéraires*, Februar).

Filozofia muncii ca testament al lui Gabriel Séailles

Dela afacerea Dreyfus, Séailles a rămas tipul intelectualului predicator. Deși foarte preocupat de cercetări filozofice și artistice, el a ținut să păstreze până în ultima clipă, contactul cu poporul și să răspundă la apelul tuturor organizațiilor democratice: universități populare, ligi de educație morală, asociații de institutori, etc.

Volumul intitulat „La philosophie du travail” conține 25 conferințe, din care multe sînt mici capodopere bogate în idei generoase, în formule strălucite și în observații ingenioase. Deși subiectele sînt variate, (Dogmele și știința, Patria și patriotismul, Idealul laic etc.) culegerea e dominată de o idee centrală: ea caută să scoată în lumină felul de a gîndi pe care-l sugerează oamenilor lupta lor cu natura și conșinutul pozitiv pe care această filozofie îl poate da cugețării, eliberate de dogmele tradiționale. În acest sens „La philosophie du travail” continuă și completează în mod feroc, „Les affirmations de la conscience moderne”; e o trecere de la „laicism”, la „travailism”.

Pe cînd după unii filozofi ca Sorrel, felul de a gîndi al muncitorilor din atelier e foarte diferit de acel al intelectualilor care au lăsat școala, Séailles susține teza exact contrară. Munca e după el o școală de solidaritate care ne face continuatorii unei tradiții și colaboratorii progresului, preparîndu-ne în același timp pentru o concepție pozitivă a naturii. Morala muncii reclamă însă justiție. Ea ne desobicinuesște de a crede în miracole sau în Providență atît în ordinea socială, cît și în cea naturală și constituie prin succesul acțiunii pe care o comandă o presumpțiune, în favoarea idealismului.

Izvorul acestor teze trebuie cău-